

ETU – Edustajat
turvapaikanhakijalapsille ry/
Edustaja
Lea Nykänen
050 - 4941750
lea.nykanen@kolumbus.fi

LAUSUNTO
25.1.2011

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

ASIA: Edustajan lausunto; HE 266/2010 vp laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta

LAUSUNTO

Edustajana olen antanut lausunnon sisäasiainministeriölle (Lausuntopyyntö SM077:00/2009) luonnoksesta lakiesitykseksi kansainvälistä suojelua hakevien vastaanotosta.

Yleistä

Samassa lakiesityksessä esitetään säädettäväksi aikuisten ja alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Lakiesityksessä lapsen edun näkökulma jää kapeaksi.

Edustajan määrääminen ehdollisena sisältyi aikaisempaan lakiin. Nyt on ehdotettu, että edustaja määrätään. Tämä on kannatettava uudistus. Hyvä uudistus on, että edustajien rikostausta selvitetään. Muutoin lakiesityksessä ja perusteluissa edustajan tehtävä on jätetty hyvin kapea-alaiseksi eikä sitä ole sisällytetty kaikkiin niihin pykäliin, joissa puhutaan lapsen edusta huolehtimisesta. Edustaja on tärkein yksittäinen henkilö lapsen turvapaikkaprosessissa.

Lakiesityksessä korostetaan lapsen edun huomioonottamista alaikäisten vastaanotossa; mm. viittauksilla lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja lastensuojelulakiin. Mikäli laki toteutuu nyt esitettyssä muodossa, 16 – 17-vuotiaat turvapaikanhakijalapsen ovat ikänsä perusteella eriarvoisessa asemassa asumisjärjestelyjen suhteen eikä lasten oikeuksien yleissopimus ja lastensuojelulaki tulisi koskemaan kaikkia alle 18-vuotiaita.

Alaikäisille ilman huoltajaa oleville turvapaikanhakijalapsille luotiin edustajajärjestelmä noin 10 vuotta sitten. Uutta vastaanottolakia valmisteltaessa edustajia ei ole kuultu vaikka monella edustajalla on pitkä kokemus edustajan tehtävien hoitamisesta ja edustajalla on tärkeä rooli ja merkitys alaikäisen turvapaikanhakijalapsen edun valvojana vastaanotto toimintaan ja turvapaikkamenettelyyn liittyen.

Yllä mainittuja asioita käsitteleviin pykäliin liittyvät huomiot:

17 § Ilman huoltajaa olevan lapsen majoitus

Lakiesityksessä ja sen perusteluissa ehdotetaan, että ilman huoltajaa oleva alaikäinen turvapaikanhakijalapsi majoitetaan ryhmäkotiin, jonka kaikessa mitoituksessa (lasten määrä/yksikkö, lasten määrä/rakennus ja henkilökunnan vähimmäismäärä) noudatetaan lastensuojelulain 59§ säännöksiä. Tämä koskisi vain alle 16-vuotiaita.

Perustelujen mukaan lastensuojelulain 59§ mukaista mitoitusta ei tarvitsisi noudattaa 16-17-vuotiaille ilman huoltajaa oleviin turvapaikanhakijoihin. Perusteluissa todetaan, että poikkeaminen lastensuojelulain 59§:stä olisi perusteltua, koska ko. pykälässä säädetyt asukas- ja henkilöstömitoitukset viittaavat laitoksiin sijoitettujen vaikeisiin ongelmiin. Alaikäisillä ilman huoltajaa tulevilla turvapaikanhakijoilla ei ole samanlaisia ongelmia kuin suomalaisilla lapsilla, mutta esim. ero perheestä, traumaattiset kokemukset lähtömaassa ja /tai matkalla Suomeen, pahoinpitelyt, raiskaukset, lapsisotilaana oleminen, aiheuttavat lapsille monenlaista psyykkistä räsitusta. Lainsäädäntömme mukaan lapsi on lapsi kunnes hän täyttää 18-vuotta. Myös 16 – 17-vuotiaat turvapaikanhakijat tarvitsevat aikuisten läsnäoloa, yksilöllistä tukea ja huolenpitoa ilman lastensuojelutarvetta. Näiden huomioon ottaminen on sitä vaikeampaa mitä suurempi asuinyksikkö on ja mitä vähemmän siellä on henkilökuntaa.

Erityisen ongelmallista nykykäytännössä on, että nuori siirretään välittömästi aikuisten vastaanottokeskukseen, kun hän täyttää 18 vuotta. Harva 18 vuoden kynnyksellä maahan ilman huoltajaa tullut kansainvälistä suojelua hakeva nuori selviää yksin. Näille nuorille tulisi olla lastensuojelulainmukainen tukiasumismahdollisuus aina 21 ikävuoteen, jona aikana nuori voisi opetella itsenäistä pärjäämistä.

39§ Edustajan määrääminen

Ei ole lapsen edun mukaista, että muu kuin käräjäoikeuden määräämä henkilö toimii lapsen edustajana. Kun edustaja määrätään välittömästi, ei tarvita väliaikaista lapsen asioista huolehtijaa, kuten ryhmäkodin johtajaa. Hän ei voi toimia jäävittävästi lapsen edun objektiivisena valvojana varsinkaan nyt kun vastaanotto on siirretty maahanmuuttoviraston vastuulle. Lapsen objektiivinen edunvalvonta on edustajan tärkein tehtävä.

40§ Edustajan kelpoisuus

Edustajan tehtävä on monenlaista osaamista ja valmiuksia vaativaa. Edustaja hoitaa lapsen asioita yksin tai yhdessä lapsen kanssa eri viranomaisissa (liite1) Lisäksi edustajalle tulee haasteita mm. lapsen, hänen perheensä (kotimaassa asuvat) ja sukulaistensa taholta.

Pystyäkseen huolehtimaan lapsen edun toteutumisesta edustajan tulee olla juuri edustajan tehtävään koulutettu alan ammattilainen, jolla on riittävästi tietoutta lapsen kasvusta ja kehityksestä, turvapaikkaprosessista, suomalaisesta palvelujärjestelmästä, asiaan liittyvästä lainsäädännöstä ja kansainvälisistä sopimuksista sekä tietoutta ihmiskaupaan liittyvistä asioista ja säädöksistä.

Kelpoisuusehdoissa esitetään, että edustaja osallistuisi mahdollisuuksien mukaan edustajille järjestettyyn koulutukseen. Perusteluissa ei ole lainkaan mainintaa, että edustajiksi aikoville tulee järjestää perehdytyskoulutus. Tehtävän vaativuuteen nähden edustajien koulutus on edellytys edustajan tehtävien hyvälle hoidolle. Jo peruskoulutuksen käyneille edustajille tulee järjestää säännöllistä lisäkoulutusta.

Lakiesityksessä ehdotetaan, että edustajana voi toimia kunnan virkamies tai työntekijä. Lakiesityksen mukaan edustajan tehtävä voisi liittyä virkaan tai työhön. Esimerkkinä mainitaan virkaholhooja tai sosiaalityöntekijä. Ei ole odotettavissa, että jo nyt ylityöllistetyillä sosiaalityöntekijöillä olisi resursseja luoda henkilökohtainen suhde edustettavaan tai mahdollisuus reagoida lapsen tarpeisiin nopeastikin muuttuvissa tilanteissa, esimerkiksi kun lasta ollaan käännyttämässä maasta tai viranomaisen haluaa kuulla lasta nopealla aikataululla.

Edustajan ja lapsen välinen suhde perustuu luottamukseen ja lapsen tietoon siitä, että edustaja on kaikista viranomaisista riippumaton henkilö. Jos lapsi mieltää edustajan kunnan viranomaiseksi tai työntekijäksi, saattaa olla, että luottamussuhdetta ei synny tai se horjuu. Lasten kokemukset kotimaan viranomaisista ovat usein varsin kielteisiä, johtuen viranomaisilta saadusta huonosta kohtelusta.

Edustajajärjestelmää luotaessa pidettiin tärkeänä, että edustaja on täysin riippumaton eikä esim. virkamies tai työntekijä, joka työskentelee lapsen kanssa ja/tai tekee päätöksiä lapsen asioissa. Myöskään lapsen oikeudellinen avustaja ei voi samanaikaisesti toimia avustajana ja edustajana. Säädetävällä lailla tulisi taata, että edustaja on jatkossakin viranomaistoiminnasta riippumaton henkilö eikä palata tilanteeseen, jonka vuoksi lakia aikanaan muutettiin niin, että edustajan objektiivinen asema ja samalla lapsen oikeusturvan toteutuminen turvattiin.

41§ Edustajan tehtävät

Lakiesityksessä ehdotetaan, että edustajan on mahdollisuuksien mukaan osallistuttava turvapaikkapuhutteluun.

Turvapaikanhakijalapset ovat traumaattisen taustansa vuoksi usein pelokkaita ja turvattomia. Esimerkiksi poliisin toimintatavat turvapaikkakuulustelussa poikkeavat toisistaan eri puolilla Suomea. Siksi puolueeton lapsen etua ajava ja puhevaltaa käyttävä edustaja on välttämätön jatkossakin jokaisessa viranomaistapaamisessa. Läsnäolo viranomaiskuulemisissa varmistaa edustajalle ajantasaisen tiedon turvapaikkamenettelyn kulusta.

Uudessa lakiesityksessä esitetään kavennettavaksi edustajan tehtäviä poistamalla edustajalta mahdollisuus päättää lapsen asuinpaikasta. Asiaan liittyen lakiesityksessä on toki se parannus, että esityksen mukaan edustajaa tulee kuulla esim. kun lasta ollaan sijoittamassa yksityismajoitukseen tai siirtämässä vastaanottoyksiköstä toiseen. Tällä hetkellä asumisen päättämisessä ei noudateta voimassa olevaa lakia, vaan pääsääntöisesti alaikäisten vastaanottoyksikkö päättää siirroista ja sijoituksista edustajaa kuulematta. Edustajan tehtävä olisi tässäkin miettiä mikä on lapsen edunmukainen vaihtoehto.

42§ Edustajan vapauttaminen tehtävästään

On tärkeää, että edustaja vapautetaan tehtävästä, jos hän ei ole siihen sopiva.

Lakiesityksessä luetellaan syyt joiden perusteella edustaja voidaan vapauttaa tehtävästään. Näiden lisäksi mainitaan, että edustaja voidaan vapauttaa tehtävästään myös, jos siihen on muu erityinen syy.

Perusteluissa erityisenä vapauttamisen syynä pidetään sitä, että edustajan ja lapsen etu ovat ristiriidassa tai vastaanottokeskuksen työntekijä on sitä mieltä että edustaja ei sovi tehtäväänsä.

Ei voi olla niin, että edustaja vapautetaan automaattisesti tehtävästään vastaanottokeskuksen mielipiteen perusteella. Joskus tilanne voi ajautua siihen, että edustajan ja vastaanottokeskuksen näkemykset lapsen edusta eivät ole yhteneväiset. Tällaisessa tilanteessa vastaanottokeskus saattaa esittää käräjäoikeudelle edustajan vapauttamista tehtävästään. Ennen kuin käräjäoikeudelta haetaan edustajan vapauttamista, ristiriitatilanteen selvittämiseen tarvitaan jokin puolueeton, ulkopuolinen asiantuntijataho.

.

Ehdotukset

- kaikkia alaikäisiä kohdellaan tasavertaisina majoituksen ja palvelujen järjestämisessä (Isl 59§) (17§)
- ryhmäkodin johtaja ei toimi edustajana (39§)
- edustajiksi aikoville/rekrytoitaville järjestetään peruskoulutus (40§)
- edustajille järjestetään säännöllisesti lisäkoulutusta (40§)
- edustajan tehtävä ei voi liittyä virkaan tai työhön eikä vastaanottokeskuksen työntekijä tai lapsen oikeudellinen avustaja voi toimia samanaikaisesti avustajana ja edustajana (40§)
- edustaja osallistuu aina turvapaikkakuulusteluun ja -puhutteluun ja päätöksen tiedoksiantoon ja muihin viranomaiskuulemisiin (41§)
- edustajan vapauttamiseen edustajan ja vastaanottokeskuksen riitatilanteessa ulkopuolinen tahoo arvioimaan tilannetta (42§)

ETU – Edustajat turvapaikanhakijalapsille ry:n puolesta

Lea Nykänen
Edustaja